

je prvi projekt, ki združuje raziskave vseh treh vrst umetnostnega ustvarjanja. Vsekakor potreben in spodbuden začetek, ki ni naključno namenjen globljim spoznanjem o ustvarjanju v resnici prelomnega časa naše najnovejše zgodovine, časa, ko je umetnostno ustvarjanje zajelo doslej najširše množice Slovencev ter se je na ta način potrdila življenjska povezanost umetnostnega ustvarjanja s samo golo eksistenco človeka na teh tleh.

Breda Pogorelec

S področjem likovne umetnosti, tudi umetnostne zgodovine, se slavisti pri svojem delu mnogokrat stikamo. To je stroka, ki skuša zajeti neko drugo, nebesedno govorico, stroka, ki omogoča, ponuja znanja, da jih sprejmemo in vpletemo v naša gledanja na jezikovno izrazilo, zlasti na besedno umetnost. Izidor Cankar je svoje preučevanje sloga v likovni umetnosti povezal s preučevanjem sloga besedne umetnosti. Zdi se mi, da bi prav po tej poti morali nadaljevati z iskanjem skupnih poti, spoznati moramo, kaj je skupno in kaj je različno v strokah, ki nam ponujajo neka globlja spoznanja. Poudariti kaže tudi tisto, s čimer je prof. Šumi začel: problem kulture vidnih sporočil, to je oblikovanje v našem vsakdanjem življenju, je neločljivo povezan s standardom jezikovnega sporočanja.

Andrej Rijavec

Filozofska fakulteta v Ljubljani

BESEDA O GLASBI IN BESEDE OB GLASBI, VČERAJ IN DANES

Vrednotenje in prevrednotenje svetlih in manj svetlih tradicij in spreminjajočih se sedanosti je pot k zdravemu samospoznavanju, to je rasti in prihodnosti kulture vsakega naroda. Tembolj je to nujnost pri manjših narodih, pri katerih se kvaliteta, se pravi prisotnost, ali »gospodarneje« izraženo, konvertibilnost kulturnih proizvodov sooča z razmeroma ozko in obenem tenko bazo. Konkurenca pa je huda in neizprosna, zlasti navzven, v evropskem in izvenevropskem smislu. Če pustimo ob strani vprašanje številčnosti, jezikovnih pregrad in podobno, je popolnoma jasno, da je in bo osmoza med slovenskim in mednarodnim, se pravi prehajanje našega nacionalnega kulturnega barvila v širši prostor možno samo ob ustrezni kakovosti, ki ni samo »folklorno« ali kako drugače turistično zanimiva. Z drugimi besedami: raven in celovitost raznovrstnosti morata biti dani, ker sicer nujno manjkajo miselne, estetske, čustvene in še kakšne razsežnosti. Taki simptomi nujno kažejo na kulturno pohabljenost, ki ji tudi zdraviliška nega ne more odpomoči. Taka kultura je na poti života-rjenja in hiranja v rezervatu drugorazrednosti, vrednem morda samo kakšnega prihodnjega znanstvenega safarija, za katerega pa si nikakor ne bi izgovoril naših kulturnih hotenj.

Imamo bolj ali manj popolno slovensko kulturo, pri kateri slovenska glasba v najširšem pomenu in vidikih te besede — od produkcije, reprodukcije in zna-

nosti — ne zaostaja za sočasnimi evropskimi gibanji; morda še nikoli ne tako. Zato ob vseh stvarnih problemih in veliko bolj nevarnih kratkoročno-kratkovidnih prakticističnih pogledih kljub vsemu ostaja bistven del slovenske kulture kot celote.

Da je postala kultura, ni bilo lahko. Še težje, da je postala slovenska. Zato se zdi upravičen pogled nazaj v bližnjo in daljnjo preteklost. Ne kot kratka zgodovina, ampak kot osvetlitev nekaterih točk v razvoju, ko sta si bila tekst in glasba, beseda in ton, prav posebno blizu in pomembna. Mislim, da se bodo pokazale nekatere analogije, če že ne konstante.

Spomnimo se na prvo slovensko tiskano knjigo, na Trubarjev »Ta celi Catechismus«, ki vključuje nekaj pesmi v menzuralni notaciji. Namen je seveda jasen: ljudje naj pojo, da si bodo lažje zapomnili verske nauke. Ker pa je katekizem, kot je znano, vseboval tudi najpotrebnejši material za protestantsko bogoslužje, prva slovenska knjiga ni bila zgolj katekizem, ampak je obenem pomenila začetek protestantskih pevskih prizadevanj kakor tudi zarodek okvira, v katerem se je kasneje razvijala protestantska vokalna in instrumentalna cerkvena reprodukcija na Slovenskem. Da so ta in taka prizadevanja vodili neglasbeni cilji, je jasno. Vendar je zanimivo, da se v prvi tiskani slovenski knjigi ob slovenskem tekstu pojavljaju tudi note. Prvič, a ne zadnjič v slovenski zgodovini.

Novi časi, stare metode. Protireformacija, ki je sicer praktično zbrisala protestantsko kulturo s slovenskih tal, pa je vodila glasbeno — in ne samo glasbeno — umetnost v nesluten razvoj. Še celo več: protireformatorji od Tomaža Hrena dalje so umno izkoriščali protestantske vzore o vlogi in pomenu petja v razumljivem domačem jeziku. Odondod vrsta pesmaric v vseh nadaljnjih stoletjih. Če se v sicer neohranjeni operi Belin Jakoba Zupana kažejo umetnostna hotenja, so Novakovega Figara ob dognanosti glasbenega jezika vodile tudi in predvsem razsvetljene težnje; enako, pokranjščevanje najpriljubljenjših melodij gostujočih italijanskih operistov, tako da se je, kot vemo, ob rabi slovenskega jezika »celo Lahom zdel cantabilissimo bolj nego nemški«.

Da ne bi bilo nesporazuma: ne, da ne bi bilo glasbene umetnosti na Slovenskem v teh in preteklih stoletjih, oziroma, da je teh nekaj paberkov vse, kar je nastalo. Nikakor. Pač pa je teh nekaj drobcev samo dokaz težavnosti, ki jo je morala prehoditi glasba na Slovenskem, da je lahko postala slovenska. Se pravi: od zavestnega in vse bolj organiziranega slovenskega nacionalnega gibanja dalje se je rojevala slovenska glasbena kultura v ožjem pomenu besede. A zanimivo: zopet sta bili beseda, slovenska beseda, in glasba tesno povezani. Na besedah in v čitalnici, v glasbenem poustvarjanju in ustvarjanju. Narodovi stvari naj bi služila tudi glasba. Sedaj ne kot »ancilla theologiae«, ampak kot »ancilla nationis«. Odtod toliko narodnoprebudnih zborov, dvospevov, četvero-spevov, od tod temu ustrezni tiski. A sčasoma, čim bolj so se reševala narodnostna vprašanja, tem bolj je odpadala potreba po utilitarizmu: namesto slednjih so vse bolj nastopali umetnostni, estetski kriteriji. Prekinitev z romantično tradicijo pospeši zlasti Gojmir Krek, ki v Ljubljani osnuje revijo »Novi akordi« in s svojimi članki vse do 1914 propagira sprejemanje rezultatov sodobnih glasbenih gibanj v zahodnoevropski glasbeni umetnosti. Tudi revijo »Nova muzika«,

ki je izhajala v letih 1928—30 in ki je podobno, v skladu s svojim časom, podpirala moderne težnje, je možno imeti za duhovno nadaljevanje »Novih akordov«. Zapomniti si velja Osterčevo misel, ki je izšla iz takih hotenj, namreč: »hočemo ustvarjati in priznavati one kulturne vrednote, ki jih ne bi priznaval le ožji krog, ne le Slovenci, ne samo Jugoslovani... ampak ves svet. In to, da nam ne bo treba zardeti pri izvedbi oziroma oceni naših del pred nikomer, niti pred samim seboj ne!« Misel, ki ni samo značilna za medvojni čas, ampak ki zavezuje tudi danes.

V obdobju med 1941 in 1945 je razvoj, ki se kaže za čas med obema vojnama, iz razumljivih vzrokov zastal. A ne popolnoma in ne na vseh področjih. Celo nasprotno. Priča smo bogatega vzpona vokalne glasbe, take, ki odseva ideje in občutja množic. Ob besedi, ki pripoveduje, dopoveduje in zagovarja, je v teh letih zopet prišlo do poudarjene simbioze med besedo in tonom; glasba je ponovno postala nosilka in glasnica novih idej. Ideje boja za osvoboditev pa so vplivale na delo mnogih skladateljev tudi v povojnem času, celo skladateljev, katerih glasbena govorica ni samo nova, ampak celo avangardna.

In danes? Pred nami je konglomerat različnih glasb, od katerih vsaka na svoj način odseva svoje inherentne zvočne značilnosti, domača in svetovna, umetnostna in neumetnostna gibanja. Pretok idej je postal tako močan, da vzbuja videz, da smo ponekod že presegli pojem »slovenske umetnosti« in se po stoletjih trudapolnega dograjevanja predali nečemu, kar smo nekoč želeli preseči. Naj bi bila s tem »slovenskost« slovenske glasbe v nevarnosti? Mislím, da ne, saj je celo pri nevokalnih stvaritvah še kako prisotna, pa čeprav težko oprijemljiva. Tudi jemanje tekstov v tujih jezikih, prav tako naslovov skladb — od francoščine, angleščine, nemščine, italijanščine, španščine, latinščine, grščine itd. do samovoljnih konstrukcij — je lahko moda, a ne nova, in tudi ne vedno. Prej kaže na odprtost kot pa na nekritično vtapljanje v »grozečem potopu«. Med drugim je to morda odraz zavestne vzporeditve s tistim, kar nastaja drugod. Če izvzamemo neokusno onesnaževanje jezika, ki je stranski produkt vsakršnega potrošništva, ter nemalokrat bolno tekstovno povprečnost temu primernih glasbenih izdelkov, kaže, da v najboljših vokalnih in vokalno-instrumentalnih primerkih naša slovenščina ni bila še nikoli tako vsebinsko bogata in izrazno raznolika, kakor je dandanes. Kar ji je vsekakor v korist. S tem širi svojo celovitost in ne stagnira. Tudi ob glasbi ne.

Da bi glasba rešila naš jezik in postala morda takrat »ancilla« njegove preнове, se ne zdi verjetno, saj je to in ono del iste kulturne sredine. Samo skrb za kar najbolj na široko zastavljeno in podpirano kvalitetno rast bo glasbi in jeziku in s tem nam zagotovila kulturno prihodnost.

Breda Pogorelec

V razmišljanju A. Rijavca je pomembna ugotovitev o odprtosti našega prostora in o družbenih pojavih, ki so s tem v zvezi, tako v glasbi kot v vseh drugih govoricah, poleg glasbene in likovne tudi v jezikovni. Poleg spodbud za naše posvetovanje o slovenščini v javnosti naj posebej podčrtam sklep o skupnem spoznavanju obdobja Moderne kot prelomnice na poti našega ustvarjanja. Za takšno spoznanje je bila v nekem smislu dana pobuda že s Cankarjevo proslavo, opominja nas tudi Župančičev jubilej.

Malo verjetno je, da bi se ob samem spominjanju lahko dokopali do vseh spoznanj, ki jih potrebujemo za oceno deleža tega obdobja v naši umetnosti, za oceno izjemnega vzpona osrednjih osebnosti slovenske Moderne. Slavistično društvo Slovenije bo skušalo idejo o skupnem interdisciplinarnem proučevanju Moderne uveljaviti v vseh sodnih strokah in v Raziskovalni skupnosti Slovenije.

Mitja Gorjup

Sedem let delam okrogle mize, ki so med drugim tudi okrogle, in imam vedno hvaležnejšo funkcijo, kot je bila današnja. Običajno je moja funkcija, da druge provociram, zato da nas ljudje lahko bero. V tem smislu bi tovariša Rijavca nekaj vprašal. Ne kot glasbeni strokovnjak in zanesljivo ne tako prodorno, morda na prvi pogled banalno, zdi se mi pa povezano s slovenskim jezikom. Navadni ljudje doživljamo največ glasbenega skozi potrošno glasbo, skozi radio, popevke — rad imam popevke — s tako izrazito slaboumnimi, slabo napisanimi, slovnično zgrešenimi in miselno omejenimi besedili, da bi se po mojem mnenju ljudje vašega formata čisto preprosto morali upreti, da to igrajo.

Andrej Rijavec

Glede vsega, kar je bilo rečeno, se popolnoma strinjam. Tudi jaz imam rad popevke in dobra beatlovska melodija, recimo Yesterday, je vredna svoje kvalitete. Vprašanje pa je seveda načina tega upora oziroma, ali je sploh pomembno, da se to onemogoči z zunanjimi pravilniki. Zdi se mi, da se to z zunanjo prisilo ne da. Če smo odprta družba (kar smo), potem boja proti takemu jezikovno-glasbenemu neokusu ne moremo začeti: proti terorizmu se ne moremo boriti z antiterorizmom, z enakimi prijemi. Tudi se mi zdi, da ne moremo to naenkrat in čez noč. Zdi se mi, da je problem veliko širši in dalekosežnejši, počasnejši. Borba za več kot desetletno osveščanje vsakega posameznika. Zdi se mi, da je to tudi problem našega šolstva (zlasti šolstva), ne glasbenega, ampak najširšega, ker se glasbeno šolstvo danes pri nas žal smatra kot privilegij boljše situiranih, tistih, ki kupujejo pianine namesto metrskih Meblo elementov. To, čemur pravimo estetska vzgoja vsak dan, vsak teden v šoli. Če tega ni v šoli, mislim, da je tu ključnost vprašanja, je to toliko bolj primerna potuha za neokusnost, ki jo vsi občutimo. Dolgoročnejšo rešitev je iskati v tej smeri.

Mitja Gorjup

Odkar se zavedam, se oteparam z oceno, da sem liberalen, pa mi je komično, da dajem danes vtis zakrknjšelega javnega tožilca. Jaz seveda ne bi nikogar zatiral kar tako, moram pa povedati, da se mi čisto preprosto upira (in sem vas načrtno provociral) ta slovenska manira, da se vsi v vsem ujemamo in nikoli ničesar ne storimo. Mi se neizmerno ujemamo, kadar je treba povedati, tudi od srca, kako se nam eno in drugo in tretje upira, ukrepanje pa je vedno tako rekoč zgodovinski proces. Nimam nobenih iluzij, da se da kar koli narediti čez noč, niti ne mislim, da je treba, seveda pa sem prepričan, da je nekaj kontradikcij tako izrazitih, da se je preprosto treba upreti in presekat. Mi ne moremo puščati na Socialistični zvezi nek odbor ljudi, ki si glavo belijo v borbi zoper alkoholizem, in to z vsem žarom, vse pesmi, ki jih pa na novo delamo za široko ljudsko porabo, tudi take, ki jih moji majhni otroci pojejo, pa opevajo

izključno pijančevanje kot najboljšo vrlino. To traja v slovenskem narodu sto let. In jaz tudi ne mislim, da je to samo po sebi dramatično, je pa ilustracija. Prav tako seveda nisem prepričan, da je zdaj strašno pomembno, ali so slovenske popevke malo bolj pametne ali malo manj, toda v slovenskem jeziku se vrši tak proces poneumljanja ljudi, tako izraziti, da če drugega ne, morajo slavisti vsaj reči, da to ne more iti tako v nedogled, ker vse to proizvaja denar, vse to imenitno deluje ali funkcionira. Kajti tisti, ki pišejo pesmi, najlaže pišejo slabe pesmi, ker za to ni potreben noben napor, plačujejo se pa tako same po sebi brez vsakih posebnih gledanj na kvaliteto. Tistim, ki jih izvajajo, je seveda najboljšo igrati na najbolj enostavna ljudska čustva, ki se jih da zelo hitro ogreti. Vsi to znajo, ne samo glasbeniki, že zelo dolgo, in seveda skušajo iz tega iztržiti, kar se iztržiti da. Moja želja je bila samo pokazati na potrebo, da se tudi takšna družčina, kot so slavisti, kakšni stvari kdaj tudi upre.

Ciril Kosmač

Ker je bil že moj oče organist in ker sem moral tudi sam v rani mladosti tipke prebirati in orglati v cerkvi, ker so italijanski orglarji plačali peto mašo, bi k tej razpravi o glasbi pripomnil naslednje. Zdi se mi, da so popevke v glavnem stvar naše potrošniške družbe in je tukaj problem veliko globlji; mi ga danes resnično ne moremo rešiti. Mitja Gorjup je pravilno povedal: to je trgovina, ki dobro teče.

Druga stvar, kar se tiče odprtosti, mislim, da smo Slovenci, ki živimo na temle prepihu, bili zmeraj odprti do vseh tokov iz vse Evrope. Dobili smo impresionizem in simbolizem in vse v literaturo od vsepovsod, vendar je bil slovenski duh tako močan, da je to po svoje prekvasil in da je temu dal svoj okus. Prav tako je lepo, da so naši glasbeniki odprti do vseh tokov, vendar ne bi rad (kar se mi zdi, da lahko vidimo ponekod tudi v literaturi), da mi iz vseh tokov v svetu jemljemo, vendar pa tega po svoje ne presnavljamo, v to ne dajemo našega lastnega slovenskega duha. Zakaj če bi mi iz sveta jemali in v to dali slovenskega duha, bi bilo to slovensko delo, ki bi bilo hkrati svetovno in ki bi lahko mirno in veselo šlo nazaj v svet. Mislim, da so Prešernove pesmi, ki jih je napisal v nemščini, v bistvu slovenske pesmi.

Franc Šali

Gre za to, kaj naj bi sklenili in kam naj tisto, kar bo sklenjeno, sporočimo. Če gre za glasbo in prej je šlo za kritiko, ko je govoril tovariš Gorjup, mislim, da lahko sporočimo o tem samo tja, kjer so odgovorni za take reči. Če gre za vprašanje mesta besede v glasbenem spročilu, potem imamo tu določene organizacije, RTV, Helidon in podobne, ki se s temi rečmi ukvarjajo. Tam so uredništva, tam se oblikuje »politika«, tam najbolj tenkočutno preučujejo te stvari in se odločajo, kaj naj bo vsebina nekega glasbenega sporočila, kaj pa ne bo zaradi nekvalitetne besede. To je eno. Kar se tiče kritike, pa mislim, da je

vprašanje širokogrudnosti naše uredniške politike pri posamičnih listih. Menim, da z monopolizmom nad kritiko pri posamičnih listih ne moremo dalje. V duhu Kardeljevega sporočila o pluralizmu interesov moramo širokogrudno odpreti vrata različni, toda objektivni in pošteni ustvarjalni kritiki, da bi bili lahko gledalci, poslušalci, bralci temeljito, poglobljeno in široko seznanjeni z vsem, kar nastaja.

Nace Šumi

Rad bi samo nekaj pripomnil. Tole, kar je tov. Kosmač povedal — slovenska duša, slovenski duh. Ustvarjalci zelo lahkotno o tem govorijo, mogoče veliko lažje kot raziskovalci. Bralcu je mogoče začititi, kdaj je v literaturi, v Cankarju našel nekaj, kar ga prevzame. Znatno težje pa je dovolj eksaktno, oprijemljivo pojasniti, kaj ta »slovenski duh« v posameznih obdobjih je. Prav zaradi tega sem poprej predlagal konkretno skupno preučevanje takih pojavov, kakor je slovenska Moderna, ob katerih se lahko prebijemo do jasnih pojmov tega, kar ta pojav pomeni.

Ante Novak

RTV Ljubljana

Najprej bi se rad Slavističnemu društvu Slovenije zahvalil za povabilo. Tako je tudi RTV dana možnost, da pove kakšno besedo o tem, kakšna naj bi bila vloga in kako naj jo opravlja RTV na področju slovenske kulture v smislu razvoja kulture slovenščine v javni rabi. Obžalujem, da tovariš Gorjup ne more prisostvovati popoldanskemu delu tega našega pogovora, ker se mi zdi, da bi iz dela njegove dopoldanske diskusije in mojega prispevka prišlo do določene interakcije v razčiščevanju vprašanja, kakšno vlogo imajo na področju kulturne slovenščine v javni rabi javna občila, kot so tisk, TV dnevnik itd., in kakšno vlogo imata radio in televizija.

Začel bi s tem, da je vprašanje pisane in tiskane besede povezano z vidno percepcijo, značilno za branje, medtem ko je govornjena ali glasno brana beseda namenjena poslušanju. To je tista bistvena razlika med tiskom in radiom ter televizijo, s katero moramo ne samo računati, ampak jo moramo v svoji jezikovni politiki tudi pravilno izkoristiti. Naša slavistika se je prav dolgo ukvarjala predvsem z vprašanjem književnega jezika, pisane besede, zlasti leposlovja. Kdaj se je ta slavistika, naša slovenistika, začela ukvarjati tudi z vprašanjem strokovnega, pogovornega jezika, političnega jezika itd.? Ni tega tako dolgo. In če je bilo danes mnogo plediranja okrog podružbljanja, potem sem zelo hvaležen tistim, ki so v tej smeri govorili, kajti eno od teh podružbljanj je tudi v tej smeri, da smo se končno vendarle osvobodili diktature »slavistov«, »lektorjev«, pod katero so trpeli vsi izobraženci in vsi ljudje, ki so na Slovenskem javno pisali ali govorili. Od tod še zmeraj živa frustracija, od tod med vami mnogo takih, ki si ne upajo javno nastopiti, ki bi radi danes nekaj povedali, ampak ker nimajo napisano in ker se bojijo, da jih bo nekdo napak razumel in morda zato kritiziral, si ne upajo nastopiti. V tem pogledu je povsem različna vloga v razvijanju kulture slovenščine v javni rabi v okviru časopisja na eni ter

radia in televizije na drugi strani. Tisk je nosilec pisane besede, radio pa govorjene besede; znano je, da ima vsak od njiju svoja pravila. Priznajte sami, čeprav slavisti, da lažje sprejemate sedaj moj govor, ki ga ne berem, kot ste sprejemali referate, ki so bili brani. Lažje namreč bere vsak zase, ker je pisana beseda tako lažje razumljiva. Če kaj, potem je pri nas Slovencih narobe tole: mi nismo nepismen narod, mi smo slabo govoreči narod, mi težko nastopamo, nas je sram, imamo tremo, z eno besedo toliko zadržkov, da zelo, zelo težko javno nastopamo. Jaz sem bil toliko časa odsoten iz Slovenije, da lahko meritorno ocenim, kakšen je razvoj v teh zadnjih desetih, petnajstih letih. Za vse to obdobje namreč lahko, tudi s primerjavo magnetofonskih zapisov, dokažemo neverjeten napredek na področju govorjene besede. Zakaj? Zaradi tega, ker sta se v ta razvoj vmešala v dobrem, žal pa tudi v slabem, radio in televizija. Ko govorimo o šoli, o tisku, o sestankih, o zborih, o posvetovanjih, kakor je današnje, primerjajte to s količino besed, sporočenih in poslušanih prek radia in televizije. Dramo preko televizije gleda in posluša na Slovenskem več ljudi, kot je poslušalstva vseh predstav vseh slovenskih gledališč v enem letu. Samo en večer. Kaj pa z nadaljevanko? Gleda jo kakih osemsto tisoč do milijon ljudi. Ali ste kdaj pomislili, kakšna je zato vloga tega medija v tem smislu?

Ne identificirajte svojega odnosa do pisane in poslušane besede, vaš način percepcije z načinom percepcije množice. Kakor hitro na televiziji ali pa v radiu uporabimo količkaj tekočo, primerno novo besedo, se ta kar mimogrede uveljavi. Opazoval sem, kako je prodrla beseda *naravnana*.

Vsega štirinajst dni je trajalo, da je bila beseda »naravnana« v vseh naših obličih in na vseh naših javnih sestankih. Morda bomo za poskušnjo kdaj razpisali natečaj za izmišljeno novo besedo, ki bi jo lansirali, morala bi biti »lepa«, slovenska itd.; potem bi poskusili ugotoviti, kako dolgo bi trajalo, da bi jo sprejeli za svojo.

Nemogoče se je pogovarjati s katerim koli Hrvatom, ne da bi začel s »Pa, čujte...« V Zagrebu je radio, v Zagrebu je televizija in danes tako govorijo vsi Hrvatje.* Nobelovo nagrado bi morali razpisati za tistega, ki ne bo odgovoril s »Pa, čujte...« Kakšno je vreme danes? »Pa čujte, moglo bi biti bolje« itn. Ali ni pri Slovencih to prav tako? In ali ni to prav masovno? Gre za to, kako zastaviti vprašanje odgovornosti tega medija, odgovornosti radia in televizije za razvoj slovenskega jezika, ki se govori, ki ga v govoru, kontaktiranju, komuniciranju uporabljamo. Kot slišite, govorim zelo slabo slovenščino, ker sem bil dvaindvajset let odsoten in pod vplivom srbsčine, dvaindvajset let sem neprestano govoril in pisal srbsko. Najbrž se to pozna, toda, ali se ne pozna vsaka razvada? Vsak neprofesionalen, neodgovoren odnos do jezika tudi na radiu in televiziji? Zato je pri nas stalno navzoča misel, da se moramo zaradi te politične odgovornosti na radiu in televiziji storiti vse, da se jezik popravi. Zato je nujno, da bolj sistematično kot doslej pristopimo k izobraževalnim metodam, novim prijemom na področju izobraževanja novinarjev, napovedovalcev in drugih javno nastopajočih ljudi v naših pisanih in govornih medijih.

Op. ur.: Temu stališču A. Novaka se ne pridružujemo. Danes je iz jezikoslovja znano, da z nekaterimi besedicami vzdržujemo stik z drugimi sogovorniki. Take besede imenujemo govorne signale. Omenjeni *Pa čujte* ni nič drugega kot govorni signal in na njegovo rabo televizija prav gotovo ni vplivala. Pri nas v Škofji Loki pravijo »Poslušate, vi...« in tudi na to ni mogla vplivati televizija.

Pri tem pa močno razlikujemo dve stvari. Eno je obveznost in politična odgovornost voditelja oddaje, profesionalnega delavca v teh medijih, profesionalnega novinarja. Drugače pa je s tistimi, ki jih pred mikrofone ali pred kamere povabimo. Na tem področju si lahko prizadevamo vsaj za sproščen nastop. Če sem prej rekel, da smo Slovenci revni, kar se tiče javnih nastopov, bi zdajle še povedal, da je pri nas vedno prisotna ideja o nekakšnem evidentiranju. Tako kot politika SZDL evidentira možne kandidate za naš delegatski sistem, tako mi evidentiramo potencialne kandidate za nastop pred televizijsko kamero in pred radijskim mikrofonom.

Bil sem direktor Radia Ljubljana po vojni. Če bi vam pripovedoval anekdote, koliko naših vodilnih ljudi sem moral za roko držati, da so sploh govorili v mikrofona. Revolucionarja ni bilo strah množic. On je pred množico lahko nastopal, toda v tej zaprti kameri, pred mikrofonom, se je izgubil, je dobil tremo, zgrabil ga je strah. Ne boste verjeli. Taki smo bili in te zadeve, ki je zgodovinsko pogojena, še nismo povsem premagali. Zato je naša osnovna naloga pri vključevanju samoupravljalcev v delo medijev, da jih sprostijo, da si upajo nastopati, da jim ni nerodno. Seveda zahtevamo od svojih profesionalcev, da se usposobijo za animacijo, da jih znajo pridobiti, da ne postavljajo neumnih vprašanj, da s svojim nastopom vplivajo pomirjevalno in spodbujajoče. Vem, da me bodo mnogi od vas kritizirali zaradi takih čudnih pogledov. Toda, vprašam vas: kateri narod na svetu se obnaša pri javnih nastopih kakor mi? Mi diskutiramo, razpravljamo s pisano besedo. Toda napisana diskusija ni diskusija. To je prispevek, ne pa diskusija. Zato tudi današnja okrogla miza nikakor ni okrogla, ampak prav tako oglata, kakor so postavljene tele mizice. Mi pa hočemo okroglo mizo, odprto diskusijo, in za to je medij radio in televizija tudi najmasovnejši medij. Prek njega moramo vplivati. To je tisto sredstvo, ki nam bo pomagalo razviti govorne sposobnosti, sproščenost, ki nam bo pomagala govorno se osvoboditi v najširšem smislu te besede. To pa pomeni, da moramo postaviti te vrste dejavnost pod določeno kontrolo.

Zato pozdravljam pobudo SZDL in Slavističnega društva Slovenije, da se sistematično lotimo vprašanja politike slovenščine v javni rabi. V tem okviru čakajo radio in televizijo pomembne naloge, treba pa je še korak naprej. Ni samo vprašanje izobraževalnega sistema, o katerem sem prej povedal nekaj besed. Gre tudi za razvijanje teorije, teoretične misli za prakso, ki naj se manifestira v teh medijih. Zato imamo namen ustanoviti novo teoretično revijo za področje dejavnosti RTV. V tej reviji bo ena od posebnih rubrik vprašanje jezika na RTV. Mislimo, da bo tu slavistov delež nadvse pomemben, in tako je prav. Teorijo moramo razvijati, pa ne samo doma, ne samo na področju RTV, slavisti, pa tudi sociologi, pedagogi in drugi strokovnjaki bi morali sodelovati pri teoretični osvetlitvi in praktičnih napotilih za razvoj slovenske govorne besede. Da bi to še boljše funkcioniralo, da bi na tem področju razvijali konstruktivno politiko, je sklep samoupravnih teles pri RTV, da ustanovimo sosvet za jezikovna vprašanja RTV.

V pogovoru o današnjem srečanju je tovarišica Pogorelčeva dala pobudo, ki je še nisem populariziral, upam pa, da bo v naši hiši dobro sprejeta. V tej množici 2.300 ljudi, kolikor jih dela na RTV, je precejšnje število slavistov. Zakaj ne bi

ti slavisti, ki delujejo na RTV, ustanovili svojega posebnega aktiva članov vašega združenja, ki bi strokovno delovali na svojem področju? To so vprašanja osrednje RTV hiše. Na Slovenskem imamo šestnajst lokalnih postaj. Pri osrednji hiši mislimo tudi na Radio Maribor in Radio Koper, ki nista lokalni postaji. Z Radiom Študent je takih postaj sedemnajst. Kakšen je naš odnos do jezikovne kulture v teh postajah? Ko gre za vlogo slavistov v tej naši jezikovni akciji, je treba posebej poudariti vprašanje kritike, mentorstva, vzgoje, inštrukcije, svetovanja, nasveta. Vsaka od teh lokalnih radijskih postaj bi morala imeti urejeno takšno kritično spodbudo, morala pa bi imeti tudi strokovno pomoč, da bi jasno jezikovno kulturo lahko reševala bolje, pametneje, napredneje, bolj v skladu z jezikovno politiko, ki jo zastopa. V tem pogledu ima aktiv slavistov — članov Slavističnega društva — zelo tehtno vlogo.

Pri vprašanju jezikovne kulture gre na eni strani za formiranje političnega delovanja ne jezikovnega policijskega režima, ne jezikovne diktature, ampak sproščenega političnega razpravljanja o problemih jezikovne kulture v najširšem pomenu te besede. To je vloga Socialistične zveze. Vaša vloga je strokovna bitka za čisti, naš jezik, za načela, ki jih pošten jezikoslovec, slovenist ne more zanemariti, toda ne v konservativnih okvirih, ampak s poznavanjem in upoštevanjem jezikovnega razvoja in potreb. Če to povežemo s profesionalno strukturo delavcev, ki delajo v posameznih medijih, in z njihovo strokovno usmerjenostjo, ni nobenega dvoma, da bomo na tem področju naredili resen korak naprej. To je naloga naših občil. Naloga tiskane besede je, da posreduje tiskano besedo, da uči ljudi pisati, naloga govornih besed pa je, da jih uči samostojno izražati misli brez posebnih zadržkov, da jih uči govoriti. Čeprav bomo na začetku delali take napake, kot jih delam jaz zdaj, ali pa še hujše, to ne pomeni, da s stalno akcijo na tem področju, z angažiranjem medijev, ki jih tukaj zastopam, ne moremo doseči mnogo višjo raven kulture na tej stopnji.

Opravičujem se, ker v okviru te diskusije nisem omenil tudi slikovnega jezika, saj bi nas to oddaljilo od naše ožje tematike. Seveda imajo tudi ti širši aspekti tako imenovanega videoefekta svoje dobre in slabe strani. Toda prvo, kar naj za zdaj usmerja našo dejavnost, naj bi bil le jezik v javnem sporočanju.

In ko gre za vprašanje inflacije besed, bi rad povedal, da imamo prav na radiu in na televiziji najtežje bitke s tem, kar bi lahko poimenovali inflacija besed. Kdaj do nje pride? Kadar se težko kratko pove. Kdor se hoče kratko izražati, kdor se hoče razumljivo, preprosto izraziti, mora predmet, o katerem govori, poznati. Zato je naša bitka za jezikovno kulturo neposredno povezana z bitko za vsebinsko rast pri vseh naših delavcih.

Breda Pogorelec

Pozdravljamo pobudo, da se na RTV v okviru Slavističnega društva Ljubljana ustanovi in zaživi sekcija slavistov, saj jih je zelo veliko. Ta sekcija bi lahko zelo veliko prispevala, prispeva tudi že, saj poznamo njihovo interno delo. Pripomniti pa kaže, da tega internega dela, teh priročnikov, takšnih razprav in podobno delavci radijske hiše ne bero zmeraj radi in da so za tovrstna vprašanja preveč zaprti. Jezikoslovci in vsi, ki nas ta vprašanja zadevajo, bomo radi sodelovali v teoretični reviji, ki jo snuje RTV.

Glede naše »governosti« naj omenim samo tole: naša družba še ni dolgo odprta, parlament imamo zelo malo časa. Poprej smo bili v glavnem navajeni poslušati pridige. Navsezadnje je to vplivalo na določene govorne navade Slovencev.

Kar se tiče »utesnjenosti« nekaterih iz starejše generacije slavistov, jo je treba razumeti v družbenih okvirih. Posledica je šolanja v meščanski družbi, ko je bil slavist prav tako nekje eksponent te meščanske prisile, meščanske estetike, norme. O teh spoznanjih smo že pisali, treba pa bo še iskati v to smer. Razločki v odnosu do jezika so tudi med jezikoslovci veliki, tudi tu so v največji meri posledica različnih družbenih momentov, na katere smo premalo pozorni. Zmeraj se sploh premalo vprašamo, zakaj nekdo o nečem govori, nekaj piše in zakaj sploh na določen način gleda. Tudi v šoli se premalo sprašujemo, zakaj na določen način dijakom posredujemo določeno znanje, kaj hočemo s tem doseči.

Kar se tiče tega, da imamo Slovenci v glavnem pismene predloge govornih nastopov, moram povedati, da imajo diskutanti omejen čas. Če hočejo ta čas maksimalno izkoristiti, morajo poprej premisliti, kaj bodo govorili, in morajo svojo misel zapisati, sicer zaidejo v to, kar se dogaja na Jugu, v tisto tako imenovano epsko širino, ki sestanke podaljšuje in ki povzroča v določenem smislu inflacijo besede.

Še na nekaj bi rada opozorila tovariša Novaka: RTV in množične komunikacije, Delo in podobni, pozabljajo na svoj vzgojni delež. Ko si pridobivajo bralca, se mu približujejo na način, ki je značilen za našo potrošniško družbo. To pomeni, da se mu skušajo čisto približati s ceneno besedo. Mislim, da bi morali razpravljati o tem, koliko je takšna cenenost nujna in primerna, koliko pa deluje na bralca nevezgajno.

Dobila sem pismeno repliko iz publike: »Prav zaradi množičnosti komunikacijskega sredstva, ki ga predstavlja RTV, bi morala le-ta nekoliko bolj paziti na jezik. Če pa novinarji RTV ne upoštevajo niti lastnih ljudi oziroma lastnih priročnikov, kot so Radijske novice: jezik naj bo preprost, jednat, s čim več informacije — potem dobi človek v roke take stavčne klobase, kot sem jih jaz. Če je torej že pisana beseda, pisana reportaža tak polom, kakšen polom bi bila šele prosto govorjena beseda. In tak polom je marsikatera živa radijska oddaja«.

Jože Toporišč

Filozofska fakulteta v Ljubljani

JEZIKOVNA KULTURA NAŠIH KNJIŽNOJEZIKOVNIH BESEDIL

1. Knjižnojezikovnim besedilom se priznava določena kultura v primeru, ko ustrezajo *jezikovnim* in *stilističnim normam* vseh jezikovnih ravnin (od glasovno-pisne preko oblikoslovno-skladenjske do besedotvorne in besedne), potem pa seveda še vsebinskim in drugim normam za posamezne stalne oblike sporočanja. Praktično se torej zdi, zastaviti najprej vprašanje, ali imamo ustrezne priročnike, v katerih bi se tvorec besedila o vsem tem poučil (vprašanje vsebinske ustreznosti vnaprej ne bo več upoštevano). In še: če taki priročniki so, zakaj je kljub temu kultura besedil nezadostna (ali zakaj ni boljša). In drugo vprašanje: ali imamo vzorčna besedila, dovolj takih besedil, po katerih bi se piščoči lahko ravnali in od katerih bi bili vsaj dovolj pogosto vplivani, saj le v takem primeru statistično res kaj pomenijo.